

2024-12-03
SOU 2024:42

Utbildningsdepartementet
Diarienummer: U2024/01680

Remissvar på betänkandet ”Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid”

Forum är en intresseorganisation för idéburna organisationer med social inriktning i Sverige. Forums syfte är att verka för ett samhälle där ett starkt ideellt engagemang och självständiga idéburna organisationer har goda förutsättningar att bidra till och utveckla vårt samhälle, demokrati och välfärd. Forum har ca 30 medlemmar vilka utgörs av alltifrån Sveriges största civilsamhällesorganisationer till medlemmar med ett fåtal anställda. Tillsammans representerar Forums medlemmar hundratals individuella föreningar, tusentals anställda och hundratusentals engagerade människor. Medlemmarna förenas i att de verkar för social sammanhållning, gemenskap, jämlikhet och människors möjlighet att påverka sin livssituation. Medlemmarna bidrar alla till en starkare demokrati och välfärd, samt till att ge människor en röst.

Forum ställer sig överlag positiv till utredningens förslag, men vill ändå betona vikten av principerna om armlängds avstånd och att folkbildningen ska ha likvärdiga förutsättningar över hela landet.

Det är nödvändigt att stärka förtroendet för folkbildningens verksamheter efter de senaste årens kritik. Rättvisa och proportionerliga kontrollåtgärder är alltid välkomna i alla verksamheter som påverkar vårt gemensamma samhälle och som understöds med gemensamma resurser. Det är dock viktigt att komma ihåg att oproportionerliga krav på civilsamhällesaktörer, såsom folkbildningen, globalt har lett till negativa konsekvenser för demokratin i många länder. Sverige bör undvika att gå i den riktningen – i synnerhet när syftet är att försvara demokratin. Alla kontroller måste utformas på ett sätt som respekterar folkbildningens autonomi och inte leder till en oproportionerlig administrativ börda, särskilt för mindre aktörer med begränsade resurser att hantera omfattande krav.

Av denna anledning anser Forum att förändringarna måste kombineras med höjda anslag för folkbildningens aktörer. Forum anser också att ett behållande och utvecklande av självförvaltningsmodellen är att föredra då detta skyddar folkbildningen från alltför stora statliga ingrepp.

En ny balanspunkt kan bidra till en ny start för folkbildningen

I utredningen beskrivs det som att de föreslagna förändringarna innebär att balanspunkten mellan statens och folkbildningens aktörer förskjuts till statens fördel. Forum menar att detta i så fall kommer bidra till att minska folkbildningens frihet och självständighet från staten.

Genom att staten etablerar och tillämpar demokrativillkor på folkbildningen riskerar möjligheten att definiera vad som är demokratiskt eller inte att centraliseras till staten. Detta underminerar hela civilsamhällets självständighet och dess roll som en pluralistisk arena där olika tolkningar av demokrati kan prövas och utvecklas. Demokratibegreppet är dynamiskt och mångfacetterat och det är genom civilsamhällets arbete som dessa perspektiv kan mötas och utvecklas. Att centralisera denna makt till staten riskerar att homogenisera demokratin och reducera dess pluralism.

Forum manar därför till varsamhet när det gäller att göra stora förändringar. Det är viktigt att under tiden som förändringar genomförs slå vakt om att bevara självförvaltningsmodellen. Det bör gå att kombinera ökad kontroll och tydligare resultatfokus utan att för den sakens skull styra och riskera att negativt påverka folkbildningens självständighet och verksamhetens innehåll.

Demokrati är inte bara ett statsskick utan också en process där olika aktörer deltar och bidrar med sina perspektiv och tolkningar. När staten tar över denna process och reducerar civilsamhällets roll som en jämlik aktör, undermineras demokratin legitimitet och dynamik. Folkbildningen har en unik roll i att skapa utrymme för kritisk reflektion, dialog och möten mellan olika perspektiv. Genom att standardisera vad som anses vara demokratiskt hotas denna pluralism, och demokratin riskerar att förlora sin förmåga att spegla ett mångfacetterat och dynamiskt samhälle.

Historiska exempel, såsom granskningarna av Ibn Rushd studieförbund, visar hur vaga och snäva demokrativillkor kan användas för att stigmatisera och utestänga organisationer kopplade till minoriteter. Trots att granskningarna inte kunnat påvisa konkreta brott mot demokrativillkoren har organisationens verksamhet underminerats genom administrativa krav och återkommande ifrågasättande processer som tagit stora resurser i anspråk. Detta har inte bara försvagat organisationens kapacitet utan även reducerat möjligheterna att nå marginaliserade grupper och främja social sammanhållning. Sådana exempel understryker vikten av att demokrativillkor för folkbildningen formuleras och tillämpas på ett sätt som inte exkluderar eller stigmatiserar minoriteter.

Ökade krav och regleringar kan också leda till självcensur bland folkbildningens aktörer. Av rädsla för att förlora sitt stöd kan organisationer undvika att ta upp kontroversiella ämnen eller samarbeta med aktörer som riskerar att ifrågasättas. Detta står i direkt konflikt med folkbildningens syfte att vara en arena för reflektion, kritiskt tänkande och dialog, där olika perspektiv kan mötas utan rädsla för repressalier.

Förslag på ny målstruktur för folkbildningspolitiken

Forum har inga invändningar på den nya målstrukturen.

Däremot skulle Forum gärna se ett förtydligande i beskrivningen av den nya målstrukturen att folkbildningens aktörer även i fortsättningen skall förfoga över mandatet att sätta mål för den egna verksamheten. Folkbildningens aktörer har dels större kompetens, men framför allt betydligt bättre insyn i vilka behov deras egna verksamheter har, vilket bör bejakas.

Förslag på nytt övergripande mål för folkbildningspolitiken och nya delmål

Forum tillstyrker de nya de nya övergripande målen.

Förutom detta anser Forum att begreppet demokrati bör lyftas fram i formuleringen av de nya delmålen. Forum ser gärna att demokrati skrivs ut antingen i den övergripande beskrivningen av målstrukturen, eller i delmål fyra.

Forum tillstyrker också delmålen, med två invändningar mot formuleringarna. Forum föreslår att begreppet livslångt lärande bör finnas med i delmål tre så att formuleringen lyder:

- "Att fler människor får nya och återkommande möjligheter till livslångt lärande och att gå vidare i arbetsliv och studier."

Forum vill också framhålla risken med att använda homogena indikatorer för att mäta folkbildningens resultat. Kvalitativa aspekter som social sammanhållning, fördjupat lärande och kritisk reflektion är svåra att mäta med standardiserade indikatorer men centrala för folkbildningens samhällsnytta. Ett ensidigt fokus på kvantitativa resultat riskerar att homogenisera verksamheten och förlora de nyanser som gör folkbildningen unik.

Forum vill också påpeka att fokuset på arbetsliv och studier förvisso är viktigt, men att det samtidigt är alltför snävt då folkbildningen även har viktiga existentiella och kulturella värden, samt bidrar till ett ökat välmående hos deltagarna.

Forum vill även att ordet demokrati införs i det fjärde delmålet ifall detta inte görs i de övergripande målen, förslagsvis;

- "Att folkbildningens verksamhet bidrar till demokratin genom ökad sammanhållning och gemenskap. Att nya målgrupper nås och att personer med olika bakgrund och förutsättningar möts i folkbildande sammanhang."

Forum anser också att folkbildningens roll i integration och social sammanhållning som centrala värden bör framhållas tydligare. Folkbildningen är en av få arenor där människor från olika bakgrunder och förutsättningar kan mötas, och dess arbete för att inkludera marginaliserade grupper och skapa tillit såväl mellan medborgare som mellan medborgare och stat är centralt för demokratin. Utredningen bör föreslå åtgärder som stärker folkbildningens resurser och kapacitet att nå nya målgrupper och skapa mötesplatser för dialog och samverkan.

Förslag på nytt syfte med statsbidraget till folkbildningen

Forum tillstyrker förslaget till nytt syfte med statsbidraget till folkbildningen.

Forum vill dock betona att sänkta anslag till folkbildningen negativt påverkar dess förutsättningar, samt att kostsamma förändringar som sker på statens uppmaning bör kompenseras med höjda anslag för att inte kvaliteten på folkbildningen ska sänkas som följd.

Utredningen föreslår att självförvaltningsmodellen behålls

Forum tillstyrker förslaget om fortsatt självförvaltning.

Forum föreslår att självförvaltningsmodellen behålls och utvecklas eftersom denna ger folkbildningen goda möjligheter att stå fri från politisk detaljstyrning. Forum menar även att denna modell skapar bäst förutsättningar för folkbildningen att utöva sin verksamhet både i tider av goda relationer och att det skapar en robusthet att falla tillbaka på i tider av starkare spänningar och olika syn på innehåll och inriktning.

Forum vill däremot uppmana regeringen att arbeta tillsammans med folkbildningens aktörer för att utveckla interna riktlinjer för demokratiska värden och stärka folkbildningens roll som en fri och självständig arena för demokratisk utveckling. En sådan lösning skulle respektera civilsamhällets autonomi, samtidigt som den skapar legitimitet och förtroende för demokratiprinciperna i verksamheten. Genom dialog och samarbete mellan staten och civilsamhället kan riktlinjer för demokratisk utveckling utformas på ett sätt som både bevarar folkbildningens självständighet och stärker dess bidrag till demokratin.

Utredningens alternativa förslag innebär att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen

Forum avstyrker det alternativa förslaget om att överföra uppdragen till MUCF.

Forum anser att utredningen visar på svårigheter och nackdelar med att överföra styrning och medelstildelning till en myndighet. Forum anser heller inte att det är troligt att MUCF har kapacitet att vara experter på allt vad Folkbildning innebär.

Forum menar även att det måste finnas tydliga förslag på hur principen om armlängds avstånd kan säkras om självförvaltningen avvecklas. Forum ser dock inga sådana förslag i utredningen.

Kontrollen har utökats men behöver stärkas ytterligare

Forum anser att folkbildningen tydligt har vidtagit de åtgärder som anses nödvändiga för att stärka kontrollen och öka tilliten för verksamheterna. Dessa insatser bör självfallet fortsätta även framöver, men Forum anser ändå att detta görs bäst inom självförvaltningsmodellen.

Forum befarar att ytterligare höjda krav skulle försvåra för folkbildningen att bedriva sin verksamhet eftersom det redan i nuläget läggs mer tid och pengar på administration och kontrollsystem än tidigare. Detta innebär en utökad arbetsbörda för studieförbunden samtidigt som resurserna till folkbildningen minskar, något som även försvårar samverkan mellan olika studieförbund och minskar det stöd som studieförbunden kan ge sina samarbetspartner.

Kontrollen av statsbidraget till folkbildningen behöver bli mer effektiv

Forum ställer sig bakom utredningens bedömning om att det inte nödvändigtvis behövs mer utan rätt kontroll. Forum ställer sig dock kritisk till om de förslag som ges i utredningen verkligen effektiviserar kontrollerna.

Tillgången till kontrollrelaterad kompetens och information behöver förbättras

Forum ställer sig kritisk till förslaget om register över civilsamhällets organisationer.

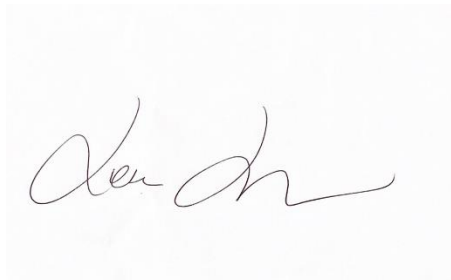
Forum vill poängtera att statlig registerföringen endast får ha som syfte att möjliggöra för en förbättrad utvärdering och kvalitet av verksamheterna. Forum avstyrker därför alla förslag som kan anses öka den administrativa bördan för de enskilda organisationerna.

Förutom detta vill Forum påpeka att den statliga registerföringen aldrig får användas på ett sätt som påverkar civilsamhällesorganisationernas opinionsfrihet negativt. Forum vill understryka att frågor som rör yttrandefrihet och mötesfrihet är principiellt viktiga för civilsamhällets organisationer och att dessa rättigheter också skyddas av Sveriges grundlag, 2 kap. 1 § regeringsformen.

Finansiering av utredningens förslag

Forum anser att alla åtgärder med anledning av utredningen ska vara fullt finansierade av staten och avstyrker därför utredningens förslag om att de medel som enligt utredningens beräkning ska tillföras ett flertal myndigheter ska finansieras från anslag 14:1 och 14:2 under utgiftsområde 17.

Åt Forums vägnar

Lena Ingelstam

Generalsekreterare Forum

Stockholm, 2024-12-03